

Do It Yourself

DIY-cultuur als inspiratie voor de projecten van One Architecture

In het boek 'The Seventies; the Great Shift in American Culture, Society and Politics' beschrijft Bruce J. Schulman hoe het begin van Nixon's presidentschap de uiteindelijke afsluiting van 'the Great Society' markeerde. Ontwikkelingen van de architectuur in dezelfde periode, zoals de afwijzing van de grote schaal en de zoektocht naar diversiteit van Team X en Venturi, laten zien dat dit denken gelijk opging met deze maatschappelijke ontwikkelingen. Amerika geloofde niet langer in gedeelde visies en overeenkomstige doelen. Het deelde zichzelf op in ontelbare groeperingen met specifieke interesses. Territoriaal gezien vertaalde deze verandering zich in de hippiegemeenschappen en de bevestiging van het getto van de Black Panthers aan de linkerkant tot Home Owners Associations in de de Bible Belt aan de rechterkant.

/Matthijs Bouw (directeur One Architecture, hoogleraar Gebaudelehre RWTH Aachen)

THEMA

Dit feest der verscheidenheid ("E Pluribus Plures"), of zoals anderen zeggen, 'de openlijke capitulatie van het eigenbelang', heeft nu, na veertig jaar economisch neo-liberalisme en een oceaan verder, geleid tot een ommekeer van top-down planning tot een planning die het individuele collectief verheerlijkt.

In een ver verleden hadden vastgoedprojecten meestal iets drastisch in zich. Het vereiste een goede planning met grote investeringen van de ontwikkelaar. Wanneer het project vervolgens werd opgeleverd bleken de dingen die er eerst nog wel waren - huurders, functies, verhuurcijfers - er ineens niet meer te zijn. In het tijdperk waarin modernisatie en vooruitgang meestal leidden tot Faustiaanse pacts, werd dat niet als probleem ervaren.

In het huidige tijdperk, waar diversiteit uitbundig gevierd wordt, zijn de resultaten van dergelijke immense blauwdrukplanningen echter verdacht. Men vindt dat veel van de potentiële rijkdom van plannen verloren gaat en dat het eindresultaat vaak zeer gehomogeniseerd is. Daarom is het juist opwindend dat, als logisch gevolg van onze vrijmarkt-economie, de eerder genoemde collectieven de grote energieën die het kapitalisme voortbrengt in individuen benut en als een eigen gereedschap gebruikt.

Bij elke planning moet er rekening mee gehouden worden dat een stad niet alleen vormgegeven wordt van bovenaf, maar ook door miljoenen individuele beslissingen van onderaf over wat te gebruiken, waar te investeren, wat te kopen, of waar heen te gaan. Hoe kunnen deze energieën gebruikt worden om gebouwen en steden in al hun rijkdom en diversiteit vorm te geven en tegelijkertijd toch ruimte blijven bieden voor een publiek ontwerp?

Terwijl deze 'markt-krachten', de self-organizing networks die het overnemen van de regering, veelbelovend en spannend zijn en bestaande machtsblokken uit kunnen dagen, houden ze simpelweg geen rekening met de publieke agenda. Het gevaar van het cynisme dat de publieke discussie binnentrad in het Nixon tijdperk ligt nog op de loer: elk collectief is in de eerste plaats geïnteresseerd in zijn eigen doelen.

DIY-cultuur als inspiratiebron

Een goed voorbeeld van een krachtige vorm van een self-organizing network is de DIY-cultuur (Do it Yourself). DIY-cultuur heeft One Architecture geïnspireerd als een alternatief model vanaf het eerste werk van Matthijs Bouw: het Kinderdagverblijf in Soest. De reden hiervoor zit hem in het feit dat er ongelooflijk veel creativiteit in zit, omdat de lofi esthetiek goedkoop is en omdat het een nieuwe architectonische taal spreekt. De stelling van One Architecture is dan ook in het kader van dit thema: dat het gebruik van DIY-strategieën door One Architecture zoals het toegepast wordt in de projecten zonder woningbouw ook gebruikt zouden moeten worden bij de nieuwe HOA's die ontwikkeld

worden op basis van CPO.

De dagopvang, voor kinderen tussen 0 en 12 jaar, moest in een oude meisjesschool komen in Soest. Het bestaande gebouw was optimaal georganiseerd met als hoofddoel om de meisjes af te schermen van de jongens, die onvermijdelijk buiten met hun brommer op de loer lagen; hoge ramen, vaste klaslokalen en op het punt waar de twee vleugels bij elkaar komen de administratie met panoramisch uitzicht. De cliënt vond het ideaal voor de nieuwe functie. De ruimte was al verdeeld in groepen, er hoefden dus alleen nog maar wat bedden en wastafels in elk lokaal te komen, zodat het binnen het krappe budget gebleven kon worden. Met het team van drie bevriende studenten en de net afgestudeerde architect Ton Venhoeven die Matthijs Bouw bij elkaar bracht voor deze eerste opdracht, kwamen we gelijk tot de conclusie dat een dagopvang alles behalve een school is. Kinderen komen er voor en na school om dingen te leren die ze niet op school leren: onafhankelijkheid zijn, grenzen opzoeken en sociale vaardigheden ontwikkelen. Een school gaat daarentegen over controleren en opletten; onze dagopvang moest iets worden met avontuur en ontdekking. Het was daarom onze eerste taak om het gebouw te ontdoen van alles wat aan een school doet denken.

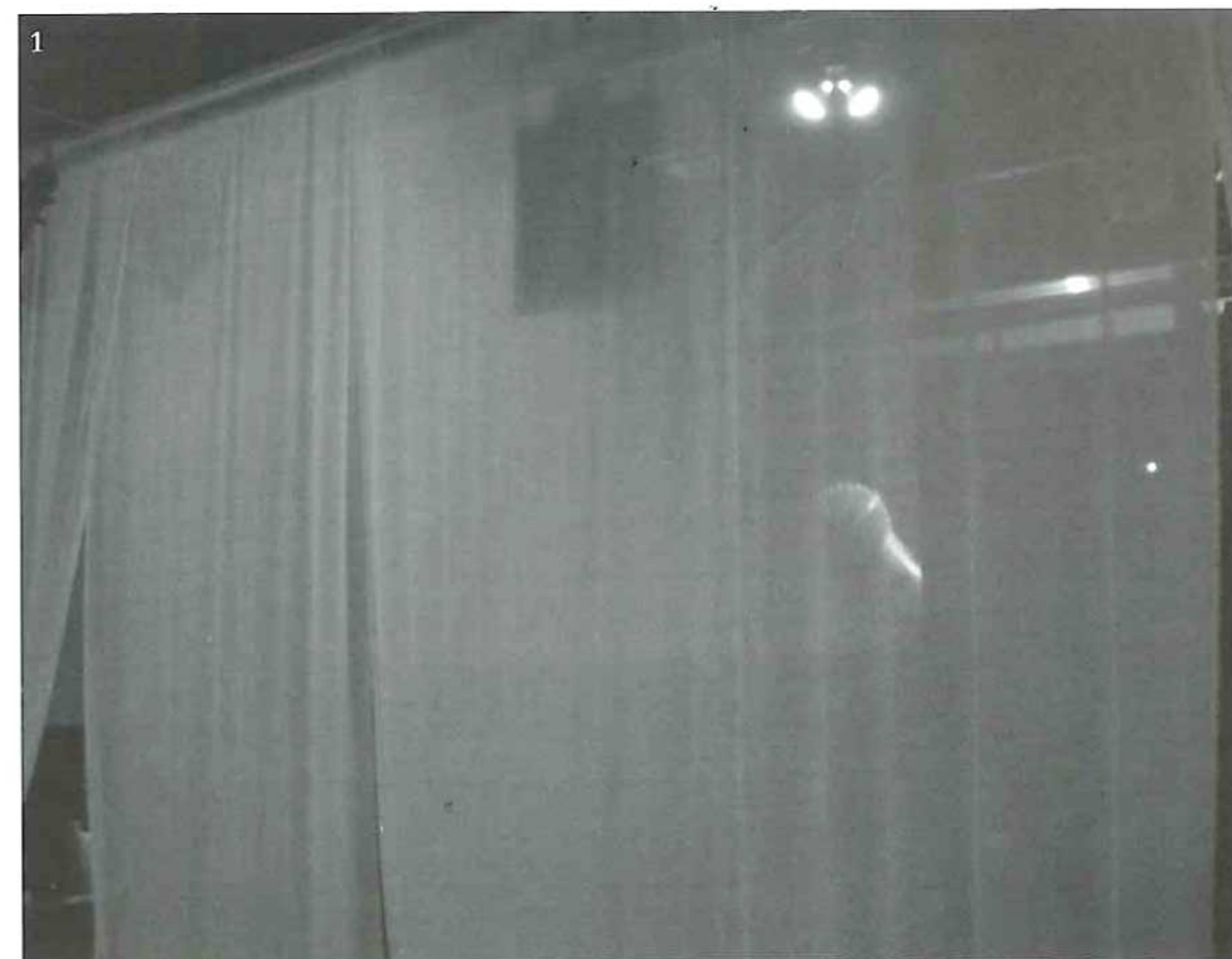
Omdat het grootste deel van het budget opgegaan was aan het slopen van het interieur, moesten we op een goedkope manier ontwerpen en bouwen. Door het gebruik van onbehandelde materialen (en zo het vermijden van het verplicht roze en blauw met Nijntje's opdrukken) het gebouw te laten zoals het was omdat het niet nodig was iets aan te passen (bijvoorbeeld de hoogte van 1,50 meter boven), het kopen van verf bij de HELMA, het actief benaderen van de sponsors en het gebruik van verschillende aannemers, hippie-timmermannen en onze eigen handen om het te bouwen, bereikten we een resultaat dat alle geaccepteerde ideeën over de baarmoederachtige kwaliteit van een dagopvang over hoop gooide. Het liet ook zien hoe levendig architectuur kan zijn, daarom noemde Bart Lootsma dit ook één van de vijf belangrijkste Nederlandse gebouwen van de afgelopen tien jaar. Het heeft de utopische levendigheid waar de auteurs mee opgroeiden in zich, als onderdeel van de post-punk generatie.

De afgelopen jaren heeft One Architecture ontdekt dat de DIY-mentaliteit, het kanaliseren van individuele creativiteit en energie tot het bouwen van gemeenschappen, beter werkt dan het ruimtelijk ingrijpen van bovenaf om een goede stad te maken. Dit model werkt goed in het kapitalisme, waar de wereld wordt vormgegeven door miljoenen kleine individuele beslissingen, en laat ook ruimte voor een meer utopische visie dan die waarbij het publieke en private domein moeite hebben bij elkaar te blijven en waarvan de overheid zich af keert door haar gereedschap op te geven.

De bakermat van de DIY-cultuur

In het gebied tussen Vancouver en Portland in Noord-Amerika, wat normaal geassocieerd wordt met de punk uit de jaren '70, zijn enkele van de meest inspirerende vormen van DIY te vinden. Om te beginnen is daar het platenlabel en radiostation K-Recs (met slagzin: "exploding the teenage underground into a passionate revolt against the corporate ogre since 1982") gelegen in het plaatsje Olympia. In de regio vind je verder een veelvoud aan creatieve praktijken die allemaal een 'business of utopia' runnen. Deze praktijken gebruiken praktische ondernemingsstrategieën die verschillende vormen van gemeenschappen voeden, zoals het internet, ruilhandel en samenwerking, in een dynamische omgeving. Werk wordt verkocht op internetwinkels en websites kondigen evenementen aan en bieden faciliteiten aan. Zoals je misschien zou verwachten in deze zeer geglobaliseerde regio (ongeveer vijftig procent van Vancouver's inwoners is van Aziatische afkomst), de bakermat van bedrijven als Amazon, Nike en Microsoft, worden de ondernemingsstrategieën van Utopia sterk afgespiegeld door deze lichamelijke verschijning van de nieuwe economie, ofschoon met andere doeleinden.

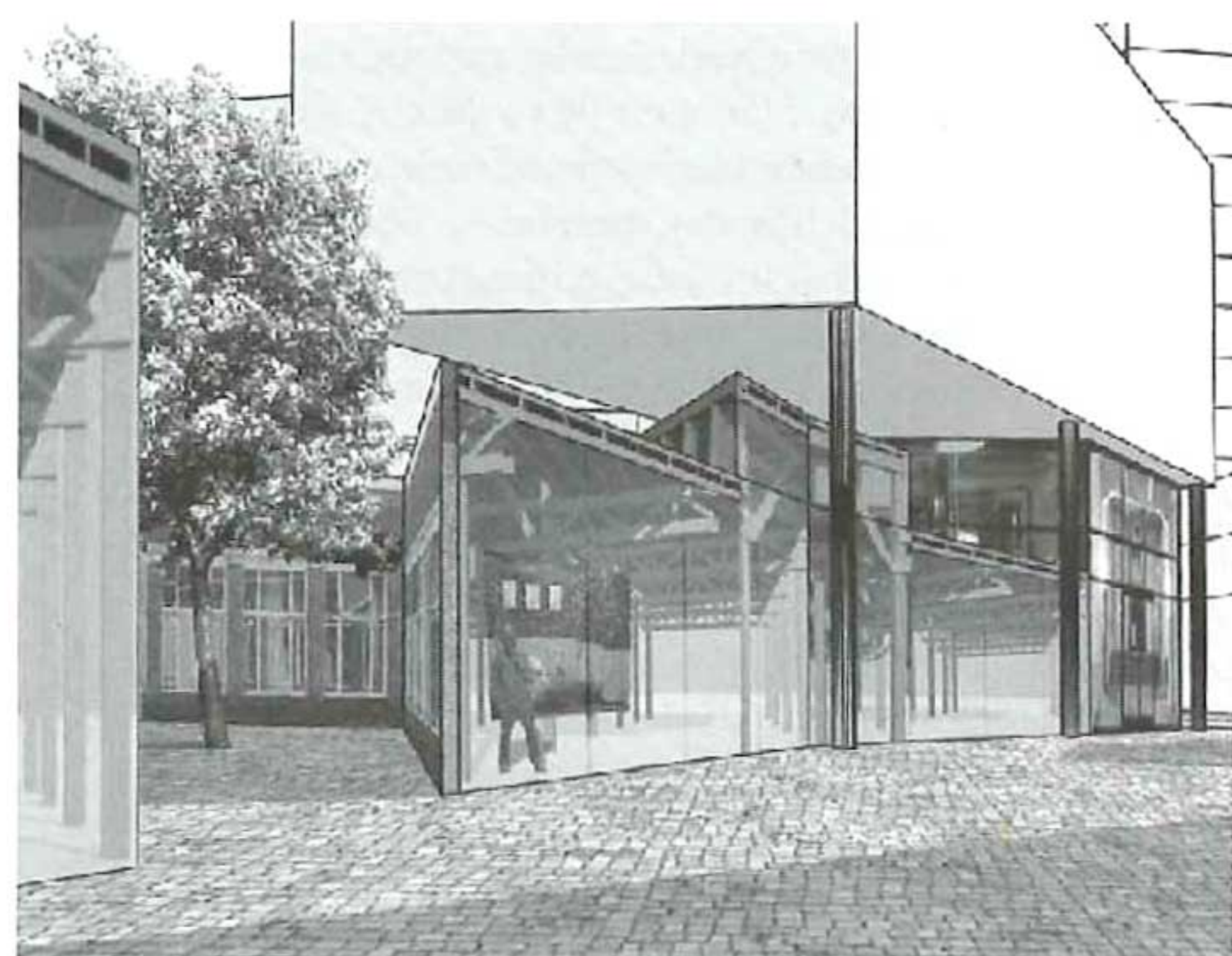
In 2005 deed One Architecture een klein tijdelijk project in de Western Front's Lux ballroom in Vancouver. Het project, een installatie om de Unassociated Writers Conference and Dance Party te huisvesten, was gemaakt van een spookachtige linnen kubus met een gehuurd springkussen in de vorm van een kasteel erin. Daaromheen was een tijdelijk café met verschillende plaatsen om te lezen opgezet. Op de kubus werden verschillende lezingen geprojecteerd (sommigen zonder live-publiek); het geluid was daarop afgestemd en samen met het gelach van

springende mensen werd de ruimte "een experiment voor het uitwisselen van informatie en een plek waar artiesten en schrijvers zich met elkaar kunnen menen, hun boeken kunnen laten zien, kunnen lezen, luisteren en champagne drinken".

De waarde van dit soort kleinschalige creatieve bottom-up praktijken voor een stad is, met name vanuit economisch oogpunt, algemeen begrepen. De boeken van Richard Florida hebben hier in sterke mate aan bijgedragen. Maar nog te vaak blijkt het te moeilijk te zijn om in de praktijk planningsprocessen zo te organiseren dat de rijkdom van deze praktijken niet verloren gaat.

Een voorbeeld van deze moeilijkheid is de nieuwe ontwikkeling van de Stadswerven in Dordrecht, Nederlands oudste stad. Dit voormalige havengebied ten oosten van het oude centrum moest ontwikkeld worden tot een drukke buurt met voornamelijk woningen, kleine winkels en culturele faciliteiten. Enkele jaren lang werd er gewerkt aan een prachtig ruimtelijk plan voor het 40 hectare grote gebied, met een aantal fantastische culturele voorzieningen die betaald zouden worden van extra grondinkomsten die door de levendige en aantrekkelijke ontwikkeling gegenereerd zou moeten worden. In het ontwikkelingsproces waren de planners echter vergeten de artistieke gemeenschap een plek te geven. Langzaam werd het duidelijk dat ze dure fetish-objecten aan het plannen waren, verstoken van een echt cultureel programma. One Architecture ontwikkelde een alternatieve strategie met artiesten en culturele instellingen die niet betrokken waren geweest in de beginfase van het proces. We voelden dat die culturele partijen betere 'stakeholders' konden worden dan passieve belanghebbende, die gekenmerkt werden door de cultuursubsidies die ze kregen omdat ze naar het nieuwe gebied verhuisden. Als het juist is om met cultuur extra inkomen uit vastgoed te genereren dan moeten de vruchten van het succes van de Stadswerven ideëel gezien geherinvesteerd worden in cultuur.

We stelden voor een Culturele Ontwikkelings Maatschappij (COM) op te richten, welke, beter dan het ontvangen van een jaarlijkse subsidie, land en enkele monumentale gebouwen zou ontvangen. Deze aanwinsten zouden dan als basis gebruikt kunnen worden voor hun (nieuwe) activiteiten, het vinden van synergie en het binden aan partners. In een serie kleinere projecten, voorgesteld door de lokale creatieve gemeenschap, zouden de culturele ondernemers met hun kennis van de lokale context de COM gebruiken om de Stadswerven te ontwikkelen tot een aantrekkelijk nieuwe uitbreiding van het stadscentrum.

Het eerste concrete project was het ombouwen van een oud elektriciteitshuis, het Energiehuis, tot een centrum voor jongerencultuur, educatie en optredens. One Architecture ontdekte dat het grote gebouw drie culturele instellingen zou kunnen huisvesten voor een kostenprijs die gelijk zou zijn aan de kosten van de huidige locatie. Met het architectonische voorstel dat het gebouw zo zou reorganiseren dat het grootste deel van het programma in de oude kantoren en verdiepingen komt, bleven de zes prachtige oude hallen van het gebouw vrij voor optredens tentoonstellingen en evenementen.

Het laten deelnemen van verschillende groepen aan het ontwerpproces, zoals dat in Dordrecht en Eindhoven zal gebeuren, heeft als voorloper het Soester Kinderdagverblijf, waar alle vijf de teamleden aan het project werkten alsof het een cadavre exquis¹ was, waar alle goede ideeën ook gerealiseerd worden. DIY verschuift de rol van architect naar de rol van een stedenbouwkundige, ofschoon op een kleinere schaal, gedeeltelijk geïnspireerd door Koolhaas' plan uit 1987 voor de nieuwe stad van Melun Sénart, en gedeeltelijk door de open bouwprocessen uit de jaren '70.

Het voorstel voor het Energiehuis bevatte ook de renovatie van het gebouw op verschillende niveaus. Sommige delen zouden modern worden met interessante designelementen, andere delen juist minimalistisch zodat men alleen rekening hoeft te hou-

3

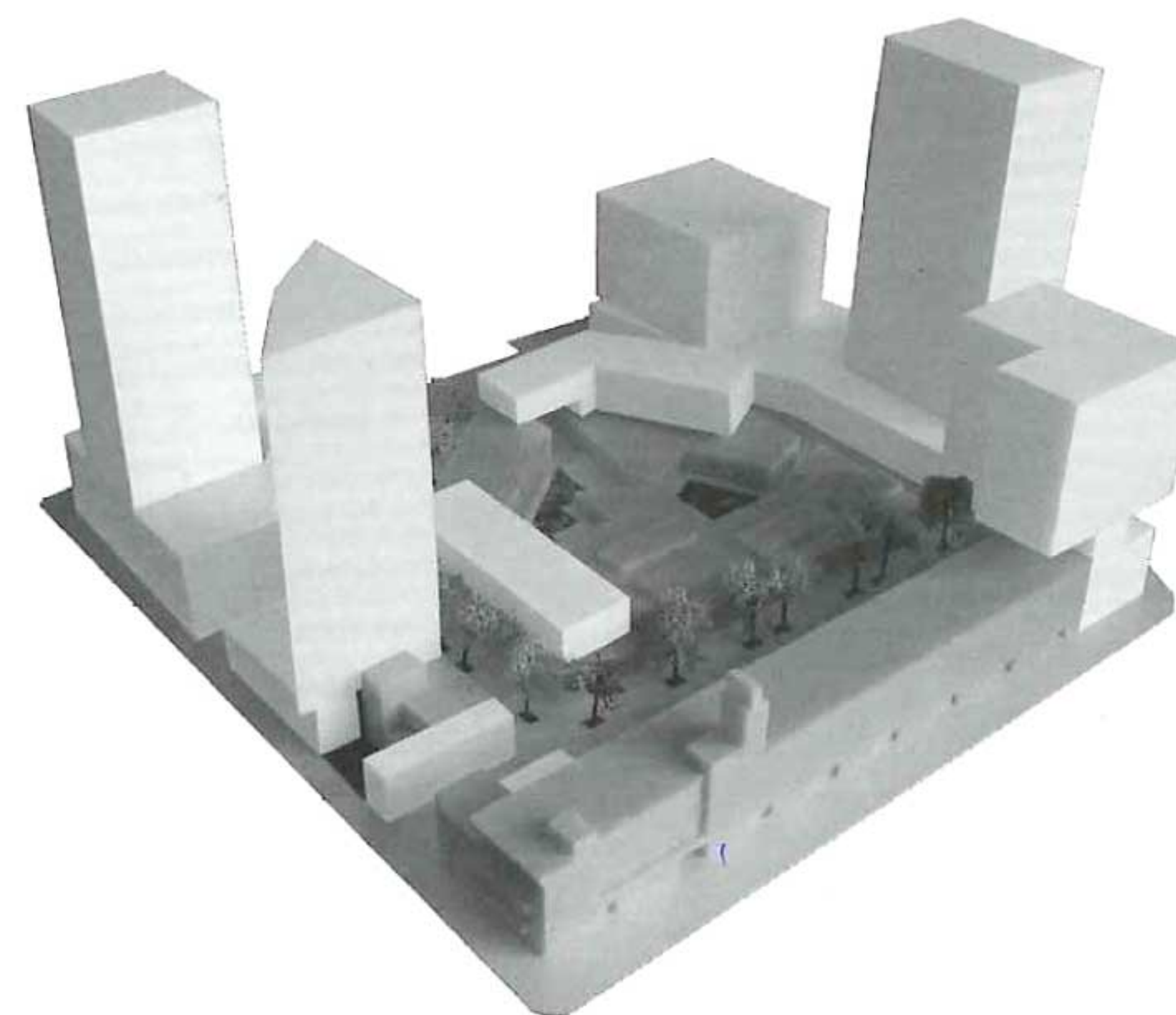
den met brandweerverordeningen en andere wetmatigheden. Door deze verschillende renovatieniveaus kunnen investeringskosten gedrukt worden en ontstaat de mogelijkheid voor gebruikers om het gebouw verder te ontwikkelen. Ze kunnen de interessante (goedkope) ruimte gebruiken voor verhuur aan derden of voor experimenten. Ze kunnen het gebouw langzaam laten groeien door hun krachten te bundelen. De bijzondere ruimte verbetert de exploitatie en maakt tijd, geld en energie vrij die vervolgens geïnvesteerd kan worden in de creatieve gemeenschap die de drie instellingen vormgeven.

Viktoria-kwartier

In Eindhoven is al een soortgelijke gemeenschap aanwezig in de vorm van het Viktoria-kwartier. Het Temporary Art Centre (TAC) is een mix van studio's en galerieën in een oude Philipsfabriek, die bevolkt wordt door 70 creatieve bedrijven en enkele kunstenaars. De naastgelegen fabriek is volledig verbouwd tot een appartementencomplex in de stijl van de Amsterdamse School uit de jaren '20 en huisvest nu een mix van bewoners waarvan velen vanuit huis werken. De twee gebouwen liggen naast het PSV stadion, 400 meter van het centrum; een eiland van geschiedenis en cultuur midden in een zeer diverse wijk.

Met het Viktoria-kwartier kan het centrum van Eindhoven zich in westelijke richting uitbreiden. De bestaande kwaliteiten kunnen de basis vormen van een nieuw multifunctioneel gebied met een hoge dichtheid. Toch bestaat het risico bij het ontwikkelen van een stedenbouwkundig plan dat je met het plaatsen van het programma op het gebied dat maar voor 30% onbebouwd is, het aanwezige culturele klimaat vernietigt.

De belangrijkste ingreep die One Architecture voorstelde, was om het TAC-complex vrijwel in-

tact te laten en alleen daar waar noodzakelijk is te repareren, zodat de mensen zelf hun gebouw in toenemende mate op organische wijze kunnen vernieuwen, hopelijk met een combinatie van grove ingrepen en fijne kunstzinnige vormgeving. Het project zal letterlijk om het TAC-complex heen gebouwd worden, met gelijke verdiepingshoogte en functies die zich buiten het gebied uitstrekken, plus hogere elementen (studio's, woontorens, theater/film complex) op specifieke punten. Het gebouw van hout en baksteen, historisch belangrijk en gebouwd als barakken, is gemakkelijk aan te passen. Het TAC blijft zoals het is, alleen worden van de zijkant hoeken afgesneden zodat het gehele complex doorbroken wordt door kleine straatjes. Door deze openingen van glas te maken, wordt het inwendige van het TAC zichtbaar. Met deze oplossing kunnen de artiesten en starters voor een betaalbare huurprijs in het TAC gehuisvest blijven, terwijl het bundelen van de creatieve energie van de TAC leden voor het maken van een gebouw misschien wel interessanter wordt dan elke architect had kunnen denken. Het gebruik van de DIY-strategie in het Viktoria-kwartier geeft mensen de mogelijkheid hun eigen gebouw tot een aanwinst te maken waarmee ze op een ondernemende wijze kunnen investeren in hun eigen toekomst. Een goede bijkomstigheid van de DIY-benadering is dat het ruimte biedt aan een esthetiek in de stad die, gezien vanuit 2007, geliefd is vanwege de retro kwaliteiten met zijn rommelige stadsmanagement en logistieke problemen. In het Viktoria-kwartier kunnen auto's nog steeds het gebied binnenkomen om bestellingen af te leveren; werkplaatsen gemengd met winkels. In Eindhoven en Dordrecht helpt DIY de hygiëne en exclusiviteit af te wenden die zo vaak ontstaat bij (her)ontwikkeling. ◀

- 1 Installatie gebouwd voor het architectuur-boekenfestival, Astoria
- 2 Visueel beeld van de insnedes in het TAC-gebouw (geïnspireerd op het werk van Matta-Clark)
- 3 Maquette van het gehele plan van het Viktoria-kwartier

Noten:

1. 'Cadavre exquis': een techniek en spel uitgevonden door de Surrealisten, een aantal mensen schrijven een gedicht waarbij iedereen een woord of zin bijdraagt zonder de rest van het gedicht te zien.